

INHOUD

INLEIDING DOOR BEREND BOUDEWIJN	7
ACHTERDOCHTIG LOSSE NOTITIES	35
HAAST JE LIEDTEKST	37
MAMABOEK JEUGDHERINNERINGEN	39
BOEK VOOR LATER AANTEKENINGEN	52
TAMARA NOVELLE	56
NATUURLIJK HOU IK VAN JE THEATERMONOLOG	75
POPPEN INLEIDING POPPENBOEK	81
DE WOELMUIZEN E-MAILS AAN BROER JAN	83
DE ELFENHEUVEL BERIJMD SPROOKJE	91
HET ZONNETJE IN HUIS DAGBOEK TELEVISIESERIE	96
SPEECH VOOR HAN EBBELAAR	148
BRIEF AAN DE NOVIB	151
DAGBOEKEN MUSICALVERTALINGEN	153
AIDA DAGBOEK	154
AIDA PROLOOG	191
VRAGEN SCRIPTIE OVER VERTALING AIDA	192
DE POOLSE HOER BRIEVEN VAN HOND MISHA	196
THE LION KING DAGBOEK	200

HET MEISJE IN HET SCHUURTJE BRIEF	247
BILLY ELLIOT DAGBOEK	250
KIPPEVEL LIEDTEKST	293
OVER HET ONTSTAAN VAN WALTERS HEMEL	295
WALTERS HEMEL TONEELSTUK	307

INLEIDING

DOOR BEREND BOUDEWIJN

Van 1990 tot haar overlijden in 2019 bewoonden Martine en ik het souterrain van een vrijstaand landhuis waarvan de achterdeur onze voordeur was. Een brede gang liep dwars door het huis naar een ruimer deel aan de voorkant met naast een raam een bank en kasten vol boeken, één over tuinen en tuinieren en één met boeken en catalogi over kunst.

De deuren aan weerszijden van de gang stonden permanent open; naar de huiskamer; naar de ouderwetse keuken met AGA-fornuis, granieten aanrecht en immense tafel; en daartegenover naar het zonnige atelier van Martine, met zicht op de achtertuin door drie ramen, boven een metersbreed werkblad.

Haar schrijfplek was een tafel aan de korte kant van de kamer. Ze zat er dagelijks urenlang, meestal met zachtjes het gebabbel van Radio 1 op de achtergrond – ook tijdens het schrijfwerk. Wonderlijk vond ik het, dat ze dat wist te combineren.

Schrijven was haar voornaamste werk sinds ze was opgehouden als zangeres en cabaretière. Het was ook haar liefste bezigheid. Eerst op een elektrische schrijf-

machine, waar ze handgeschreven teksten op uittikte, en later rechtstreeks op de computer. Het geheugen daarvan, zo stelde ze zich voor, zou een wanordelijke papierwinkel worden als je het niet netjes beheerde. Chaos was een schrikbeeld. Dus werd er regelmatig allerlei door haar gewist, waardoor geestige e-mails en schrijfsels verloren zijn gegaan. Desondanks is er voldoende bewaard gebleven, ook buiten haar computer.

De selectie daarvan is *Van dit en dat en van alles wat*. Een geliefde uitdrukking van Martine. Soms spottend gebezigd na afloop van een voorstelling of televisieprogramma. Meestal vergoelijkend – tekenend voor haar gretige, eigenzinnige belangstelling. Een geschikte titel, dacht ik, voor deze bundeling teksten uit haar nalatenschap.

Orde en overzicht waren belangrijk. In de computer hield ze een uitgebreid document bij, *Hoe moet alles en waar ligt alles*. Over gloeilampen, dakpannen, reserveonderdelen, pesticides, werklui en over schilderbeurten – waar, wanneer, met welke verf. Een dikke ordner bevatte gebruiksaanwijzingen, van grasmaaiers tot tandenborstels. Reservebatterijtjes in diverse maten lagen ordelijk in een speciale la. Met daarnaast de doos voor opgerolde touwtjes in verschillende diktes en lengtes.

Veel plezier beleefde ze aan het apparaatje waarmee je labeltjes kunt printen. Na het intoetsen van een tekstje rolde er traag knorrend een strookje uit met het tekstje en aan de achterkant een plaklaagje. Tientallen kastjes, dozen, blikken, potjes in huis zijn ermee ge-

labeld. 'Lijmpistool', 'sleutels', 'schroeven e.d. huis'. Inderdaad: *Van dit en dat en van alles wat*. Het slaat ook op wat ze 'haar tomeloze versierdrift' noemde met verfraaiingen in huis.

Het plafond van de wc hemelsblauw geschilderd met zomerse wolkjes. De vloer belegd met een mozaïek, voorstellende een zeemeermin te water, door Martine ontworpen, steentje voor steentje gegoten, gebakken, gekleurd, opnieuw gebakken en ten slotte vastgeplakt. Wekenlang stapte ik bij thuiskomst over haar heen, zij op de buik in de gang liggend steentjes plakkend met het hoofd naast de wc-pot.

De badkamer een schelpengrot, de muren kunstig bedekt met schelpen. Schelpen afkomstig uit de ladekast in haar atelier met veertig lades gevuld met alle soorten schelpen, veelal op vakanties onvermoeibaar van verre stranden geraapt. Sanitair lijkt bedrieglijk van marmer, gevolg van een cursus marmeren.

Op een muurschildering in de bijkeuken kijkt een stelletje koeien in de wei nieuwsgierig omhoog naar een langsdrijvende luchtballon. Een kastdeurtje is er gesierd met exotische, lege sardineblikjes. De ijskastdeur was beplakt met een collage van fotosnippers, door Martine avondenlang geduldig met een nagelschaartje uit tijdschriften geknipt. Toen de ijskast versleten was en moest worden vervangen, hebben we nog serieus overwogen om de fraai beplakte deur te demonteren en op te hangen.

Door de stoffige ramen van het schuurtje in de tuin kijken tientallen kabouters schouder aan schouder met

menselijke gezichtjes naar buiten – bijgeschilderd door Martine.

Sommige van die projecten waren *work in progress*; maandenlang werd er zo nu en dan een uurtje geplakt, gepeuterd of geschilderd. Maar soms ging het snel: dan ontdekte ik bij thuiskomst dat er in haar atelier of in onze slaapkamer een muur van kleur veranderd was.

We waren onzeker over de aanschaf van een groot en duur AGA-fornuis. Symbool van landelijk leven. Passend in een ouderwetse, wit-betegelde keuken zoals in ons souterrain. Of toch niet passend? We twijfelden. Voor de besluitvorming heeft Martine toen geduldig van karton en plakband een wrak namaakfornuis van het exacte formaat op de beoogde plek gefabriekt. Het echte is er gekomen, al snel gevolgd door een fikse door Martine verzamelde rij boeken over hoe om te gaan met zo'n klassiek, capricieus, Engels fornuis.

Deze opsomming dreigt anekdotisch te worden. Dat zou onterecht zijn. Dit alles illustreert haar gretigheid en ook haar strenge kwaliteitsnorm. Wat ze maakte, moest het dilettantisme ontstijgen of moest binnenskamers blijven – letterlijk in haar geval. Ze trad er alleen mee naar buiten als dat op professioneel niveau kon en niet bij de gratie van bekendheid in den lande. Anders dan sommige BN'ers, die trots poserend parmantig de duim door een maagdelijk schilderspalet steken.

De poppen die Martine maakte, werden tentoongesteld als het werk van een keramiste, niet van een zangeres. Al met al heeft ze er zo'n vijftien jaar met en-

gelengeduld avondenlang tijd en energie in gestoken. Boetseren, mallen maken, afgieten, bakken in een oven, beschilderen, weer bakken, lijfjes maken en aankleden – monnikenwerk.

Typerend is dat de poppen altijd mensen voorstellen met een onvolkomenheid – met het syndroom van Down; met dementie; Oskar, het jongetje met een groeistoornis uit *De blikken trommel*. Altijd vanuit mededogen gemaakt.

Na enkele succesvolle exposities, onder andere in Brussel als een van de twaalf beste poppenmakers van Europa, en de publicatie van een fraai boek over haar poppen, vroeg ik waarom ze geen nieuwe meer maakte, waarom haar ijver was verflauwd. Ze dacht er even over na en zei dat het waarschijnlijk niet meer hoefde omdat ze bewezen had dat ze het kon. Bij een andere gelegenheid zei ze eens lacherig: ‘Ik doe al die dingen om te bewijzen dat ik geen dom blondje ben.’

Ook het werken met glas; het maken van ingewikkelde glazen kralen en miniatuurtjes was tijdrovend en inspannend. Dan zag ik haar in haar atelier met veiligheidsbril gebogen over een vervaarlijke gasvlam waarin ze glazen staafjes smolt en manipuleerde. Dozen en potjes vol zijn bewaard gebleven met honderden door haar vervaardigde glazen kralen en sieraden. Een paar jaar ijverig oefenen en ettelijke cursussen later besloot ze met glasbewerking te stoppen en gaf ze alle spullen weg. Reden: het materiaal en de techniek vond ze zo weerbarstig dat het jaren zou vergen om te voldoen aan minimale professionele eisen. En voor minder deed ze het niet.

Maar eerst over de periode vóór april 1990, toen ze bij mij introk. Die verhuizing ging gepaard met veel publiciteit in boulevardbladen. We waren beiden bekend, ik als presentator, onder andere van een populair zaterdagavondprogramma. En beiden verlieten we onze partner.

Bekend was Martine aanvankelijk vooral als zangeres; toevallig ontdekt op de schoolavond waar de zeventienjarige voorzichtig tokkelend op de gitaar Franse chansons had gezongen. De akkoorden had ze op haar meisjeskamer uitgeplozen door eindeloos de plaat van Anne Sylvestre te draaien. Ze mocht nu zelf een plaat maken met wat men wel luisterliedjes noemt. Het begin van een lange reeks ep's, lp's en cd's.

Ze is er min of meer in gerold, in zekere zin slachtoffer van succes, want eigenlijk wilde ze naar de Rietveld Academie.

In de pers was Martine, dochter van een Amsterdamse huisarts, 'het doktersdochtertje'. Zij en haar twee jaar oudere broer groeiden op in een tamelijk kil gezin. Broer en zus, beiden verblindend blond, net als hun vader, waren op elkaar aangewezen. Vrienden of familieleden kwamen er nauwelijks over de vloer. Vader standvastig principieel tijdens de bezetting, moeder nostalgisch over het Nederlands-Indië van haar meisjesjaren. Vader afstandelijk en dominant – een zoon beviel hem meer dan een dochter. Moeder onzeker en inschikkelijk. Ze troonde Martine bij wijze van uitzondering een poosje mee naar een schildercursus, bewijs van een gefnuikte, artistieke ambitie. Toen haar man bij een

vriendin introk, bloeide ze voorzichtig op. Trots op haar behaalde rijbewijs en het eigen autootje. Maar toen hij terugkeerde, schikte ze zich weer in haar onderdanige rol. Broer Jan koos een studie ver van huis in Egypte en Martine vertrok al snel naar een flatje in Buitenveldert. Ook na het overlijden van haar man leidde Martines moeder een teruggetrokken bestaan, samen met een sullige kat.

Niks Rietveld Academie, wel zanglessen en vooropleiding conservatorium, want van 't een kwam 't ander. Blondgelokt en pril deed Martine mee aan het destijds beroemde Songfestival Knokke, gechaperonneerd door haar moeder. In Parijs stond ze in het voorprogramma van chansonnier Claude Nougaro. Her en der draafde ze in Laura Ashleyjurkjes op om haar liedjes te vertolken. En ze verscheen op de televisie. Altijd met een zekere ingetogen pastel-prinsesselijke uitstraling. Ook in het televisiespel *Wie van de drie* straalde ze van achter een stevige bril iets ongrijpbaars uit, zoals ze als ernstig fronsende fee de kandidaten ondervroeg. En dan was er haar ongerepte, onaardse schoonheid in de rol van onderwijzeres in de film *Help, de dokter verzuipt!* Een imago dat werd verhevigd door een succesvol sprookjesboek dat ze schreef en illustreerde, *Elfje Twaalfje* (1969), met daarin bovendien een door haar volgezongen ep'tje. (Latere verzoeken om herdrukken wees ze resoluut van de hand omdat het boekje volgens haar een jeugdzonde was.)

Vele lp's plus een Edison later werd ze de spil van een reeks eigen televisieshows (*Martine*), waarvoor ze in

1980 de Televiziering ontving. Naast zangeres bleek ze een gewiekste performer te zijn met typering en rake accenten in solo's en scènetjes, grotendeels door haarzelf geschreven. Kijvende Amsterdamse buurvrouwen; een in het Limburgs zingende tiener, een Groningse boerin, een interview in foutloos Zweeds en als licht hysterische roddeljournaliste een interview met zichzelf.

Daar kwam nog bij: een van de langstlopende reclamecampagnes ooit, voor HAK. In de reclamespotjes zat ze achter een tafeltje in het open veld op een licht ironische toon het ingemaakte gewas aan te prijzen. Het was reclame voor groente, maar welbeschouwd ook voor haarzelf – een personalityshow van telkens een halve minuut. Na zevenentwintig jaar mocht ze in het veertigste en laatste spotje op koninklijke wijze afscheid nemen van het Nederlandse Volk, nooit eerder vertoond in reclameland.

Het optreden bleef, op feestelijke avonden overal in het land, nu meestal in een chic zwart jurkje. Een goede leerschool voor een performer. In de jaren tachtig werd ze door impresariaat Lumen overgehaald om het theater in te gaan met een eigen programma. Ik had me inmiddels geconcentreerd op mijn werk als toneel- en televisieregisseur en werd benaderd voor de regie. Ik kende haar oppervlakkig nadat we met elkaar waren opgetrokken tijdens het televisiefestival in Montreux, toen haar tv-show er de Nederlandse inzending was. 'Je regisseur moet jij zelf benaderen,' had impresario Joop Koopman tegen haar gezegd. Tijdens het telefoontje,